

men også (ren)hingste, slanger og fisk. Derfor ser hun den germanske jernalders udsmykning af prestigeobjekter med de karakteristiske sammenflettede dyreskikkelser som symbolske afbildninger af Odinkultens shamanistiske hjælpeånder. De fyrstelige gaver er religiøse tegn, der skaber religiøst funderede bånd i samfundet.

Lotte Hedeagers tese om dyrestilen som afledt af Odinkulten gaber over to store svælg. Det ene svælg er tiden: Mens der i 13. århundrede foreligger en enkelt Edda-strofe, der beskriver Ygg/Odin som ophængt på »rædsels-hesten« Ygg-drasil, ofret til sig selv, har vi ingen vidnesbyrd om hjælpeånder i dyreskikkelse før det 18. århundredes beskrivelse af samernes shamanisme, næsten halvandet årtusinde efter den germanske dyrestil. Det andet svælg er kulturelt og i religions-sociologien langt større: Hvorledes skal et krigeraristokrati, der anfører agerbrugere og kvægavlere, kunne indoptage et specifikt jæggerritual og give det samfundsfunderende mening?

I de ældste norrøne kilder, skjaldekvadene, optræder Odins dyr: ravne, ørne, ulve og (i søslag) måger, fornemmelig som ådselsædere. I den veldaterede skjaldestrofe, Vellekla v. 30 (senest 986), har vi den eneste bevarede beskrivelse af en hersker som udøver af religiøs kult: Håkon Jarl kaster lod med pinde og ser »varselsstærke ravne«: Han tager auspicer. Fugle kan altså være varselsdyr. Og Odin selv, ja han har et ofte omtalt elskovsforhold til jættekvinden eller asynjen *Jord*. – Hvorfor udelukke Odin fra landbrugs-shamanismen? Hvorfor bruge helt specifikke jæger-shamanistiske træk til at forklare dyrestilen og til at begrunde, hvad der hellere må forblive uforklaret end slet forklaret?

I et tværfagligt, syntesebåret værk bør læseren indstille sig på, at små de-

taljer i udenværkerne ikke vederfares fuld retfærdighed. Men i Lotte Hedeagers bog står den centrale tese ubevist.

Rikke Malmros

Bjarne Lønborg: *Vikingetidens metalbearbejdning*. Fynske Studier 17. (Odense Bys Museer og Odense Universitetsforlag, 1998). 148 s., 150 kr.

Vikingetidens metalhåndværkere var i besiddelse af en omfattende viden og teknisk dygtighed, og mange af deres produkter overrasker den dag i dag ved deres kvalitet. Konservator Bjarne Lønborg henvender sig med denne bog til alle, der måtte interessere sig for vikingetidens metalhåndværk – og ikke blot de færdige resultater, men selve arbejdsprocessen bag dem. Hensigten med bogen er at rette opmærksomheden mod tidens tekniske metoder og formidle en dybere forståelse for håndværkernes forudsætninger. Samtidig sættes fokus på en primærkilde fra første halvdel af 1100-årene, *Schedula Diversarum Artium* forfattet af munken Theophilus fra det nordvestlige Tyskland.

Bogen er opdelt i ni kapitler efterfulgt af fem appendikser, der omfatter tekniske analyser, sammenligninger mellem forskellige kildegrupper og endelig fundlister for støbeforme af klæbersten, værkstedsspor og værktøj forbundet med metalbearbejdning i vikingetiden og de nærmeste århundreder. Bogen afsluttes af en ordliste med forklaringer af de tekniske udtryk samt et omfattende engelsk resumé og en liste over anvendt litteratur.

I de to indledende kapitler beskrives de metaller, håndværkerne havde til rådighed i vikingetiden, og behandlingen af ædelmetaller forud for fremstillingen af mønter, smykker eller andre brugsobjekter. Metallet jern er udeladt i gennemgangen, og det står klart, at bo-

gen ikke sigter mod en beskrivelse af jernsmedehåndværket, men først og fremmest teknikkerne forbundet med ædelmetaller, kobber, tin, messing, bly og kviksølv, alle metaller, der ikke findes i den danske undergrund, og som måtte indføres. Forfatteren fremhæver en vigtig faktor, som man nødvendigvis må tage hensyn til i analyser og rekonstruktionsforsøg, nemlig at ædelmetaller i oldtiden gerne blev anvendt så rene som muligt, og at de dermed opførte sig anderledes end nutidens.

Teknikkerne til afdrivning og adskillelse af ædelmetaller var i oldtiden ligeledes væsentligt forskellige fra nutidens, og forfatteren introducerer her Theophilus, hvis værk i tre bøger gennemgår de utallige teknikker, kunsthåndværkerne inden for den katolske kirke beherskede. Theophilus' *Liber Tertius* er den ældste sammenhængende europæiske tekst, der beskriver en metalhåndværkers kunnen, og det er oplagt at inddrage denne primærkilde, idet den tidsmæssigt ligger tæt på vikingetiden, og beskrivelsen af de enkelte tekniske processer bærer præg af at være udarbejdet af en person med egen praktisk erfaring. At det ikke er muligt at slutte tilbage fra 1100-årene til vikingetiden på alle punkter, understreges i Appendiks B og C, hvor forfatteren sammenligner metalteknikker og værktøjsinventar, der er påvist anvendt eller fundet inden for vikingeområderne, med de teknikker og værktøjer, der er beskrevet i Theophilus' tredje bog. Fuldstændigt sammenfald er der ikke, og man må gå ud fra, at vikingetidens metalhåndværk byggede på selvstændige traditioner forskellige fra Theophilus' lærdom, som havde rødder i senromerske metalbearbejdningstraditioner og tog udgangspunkt i behovene inden for den katolske kirke.

Kapitlerne 3 til 7 gennemgår de enkelte processer trin for trin: støbeprocesser og de dermed forbundne tekniske

krav, spåntagende og ikke-spåntagende teknikker til bearbejdning af metaloverfladen, sammenføjning af metaller ved lodning og nitning samt endelig metoder som forgyldning eller indlægning til ændring af metaloverfladernes udseende. Beskrivelsen af de enkelte metalteknikker suppleres og udbygges med citater fra Theophilus, og den ledsages af talrige fotografier af genstande, bearbejdningsspor og værktøj. Adskillige processer er komplicerede, og teksten er sine steder lidt vanskelig at følge for en, der ikke er teknisk kyndig. Især i kapitlet om støbeprocesser havde det været en fordel for læseren undervejs også at kunne støtte sig til grafiske fremstillinger af de enkelte arbejdsgange. Til gengæld får læseren et udstrakt overblik over de mange tekniske facetter i håndværket.

Teknikkerne kombineres i kapitel 8, hvor der fremlægges forslag til rekonstruktion af udvalgte genstande. Genstandene dækker et bredt spektrum af vikingetidens forminventar fra smykker til mindre brugsgenstande som mønter, skålvægt og vægtlodder, og med undtagelse af lueforgyldning og nielloindlægning er forslagene baseret på udførte praktiske forsøg med de enkelte teknikker.

I bogens sidste kapitel inddeler forfatteren metalgenstandene i grupper efter håndværksmæssig udførelse, materialer og kunstnerisk udformning, og disse grupper sættes i relation til den grove samfundsinddeling, der er beskrevet i digtet *Rigs Vandring*. I digtet er samfundet delt i tre stænder, trællestanden, bondestanden og høvdingestanden, hver med sine opgaver, økonomisk formåen og livsstil. Forfatteren har uden tvivl ret i, at dragt og udstyr var knyttet til bærerens stand, således at social rang og status kunne aflæses i personens ydre fremtoning, men grænsen mellem de enkelte genstandsgrup-

per er flydende, og digtet Rigs Vandring skal i sig selv næppe opfattes som en præcis beskrivelse af samfundsordenen. Denne var givetvis mere nuanceret. Regionens eller lokalområdets formåen som helhed har sandsynligvis også spillet en rolle for håndværkets muligheder. Hvad der var muligt i Danmark, har således ikke nødvendigvis kunnet opnåes i alle dele af vikingernes verden. Kapitel munder ud i en beskrivelse af håndværkets karakter i vikingetiden, hvor faggrænserne at dømme ud fra værktøjsfund og produkter må have været langt løsere end i den efterfølgende tid, hvor vi kan spore en stærk fagspecialisering og teknisk udvikling. Theophilus' verden og virkefelter var således forskellige fra vikingetidens.

Bogen *Vikingetidens metalbearbejdning* giver som helhed en udmærket oversigt over de tekniske færdigheder bag de mange metalfund fra vikingetiden, og det er forfatterens fortjeneste, at dette tekniske stof og ikke mindst de tekniske termer nu er fremlagt på dansk i lettilgængelig form. Dette er et forskningsfelt i udvikling, og som vist i en artikel af Reinhard Links om valset sølv i vikingetiden publiceret i *Skalk* 1997, nr. 5, er der stadig ny viden at hente.

Anne Pedersen

Michael Kræmmer: *Den hvide klan. Om Absalon og hans slægt og om magtspillet og magtens mænd i Danmark i det 12. århundrede.* (Spektrum, 1999). 198 s., 248 kr.

Enhver umiddelbar skepsis over for denne bog med den lidt poppede titel og rytteren fra Højbro Plads på forsiden gøres til skamme ved læsningen. Der er tale om en nuanceret og selvstændig redegørelse for centrale hændelser i middelalderens Danmark.

Bogens gennemgående figur er den Absalon, der ifølge Saxo var »en fader

for fædrelandet«, og som Axel Larsen, der skrev om ham i 1899, udråbte til »den største mand, Danmark har fostret«. Absalon og hans slægtninge, Hvidernes klan, er imidlertid kun den ene tråd i bogen. Den anden udgøres af samfundshistorien i almindelighed. At det lykkes så fint at knytte disse to tråde sammen, beror på, at Hviderne var samfundsbærere i allerhøjeste grad. Kræmmer skildrer godt og instruktivt, hvordan slægtens blomstring er knyttet til den forvandling af riget og samfundet, der fandt sted i anden halvdel af 1100-tallet. Hvor tidligere fremstillinger har været stærkt farvet af den nationale synsvinkel, bliver *Den hvide klan* historien om en mafialignende magtgruppe, der med held og tæft opererer under en europæiseringsproces. En tidstypisk tilgangsvinkel naturligvis, men en, der giver mening.

Efter et forord giver forfatteren en kronologisk skildring fra 1128 – Absalons omtrentlige fødselsår – til 1201 – Absalons dødsår. Undervejs leveres en hel syntese af tidens politiske og sociale historie. Sidste kapitel gør status og efterfølges af læservenlige oversigter over de stadig eksisterende »spor« af Absalon og hans slægt, årstalslister og slægtstavler, en gennemgang af kirkens opbygning i 1100-tallet samt kommenterede oversigter over skriftlige kilder og litteratur. Sproget er over alt klart, og forfatteren bestræber sig med pædagogiske billeder på at drage et bredt publikum ind. Vi får f.eks. en illustrativ jævnføring mellem den tidlige middelalders relativt afslappede forhold til vold og drab og vore dages rolige resignation over for de mange trafikdræbte. Bogen skulle kunne læses bredt, men den er imidlertid interessant ved at prøve at indfange to læsergrupper: dels den omtalte gruppe, der ikke er velorienteret i middelalderhistorien og behøver basale kundskaber, dels faghistorikeren. På denne måde er der tale om en genre, mid-